

Březen 2023

PODNĚSTŘÍ: SOVĚTSKÝ SKANZEN CHCE DO RUSKA

Karel Sál

Shrnutí

V Evropě nenajdeme podobný pseudostát, který by bez mezinárodního uznání dokázal přežít více než 30 let po rozpadu Sovětského svazu. Podněstří, původně součást Moldavské socialistické republiky, dnes *de facto* Ruskem okupované území, dlouho hledalo způsob, jak obhájit svoji existenci proti oprávněným nárokům Moldavska. Vzhledem k válce na Ukrajině a napjatým vztahům s Kišiněvem se představitelé tohoto socialistického skanzenu na konci února rozhodli připojit k Rusku. Co to bude znamenat pro obyvatele Podněstří a Moldavska? Jak se tento krok projeví v rámci současné Rusko-ukrajinské války? Na tyto a další otázky odpovídá dnešní analýza.

Hlavní body

- Po řadě historických událostech a válečném konfliktu s Moldavskem došlo v oblasti k vytvoření *de facto* nezávislého státu, který není mezinárodně uznávaný a závislý na podpoře Ruska.
- Podněstří je v současné době považováno za okupované moldavské území s podporou Ruska.
- Válka na Ukrajině významně ovlivnila jeho postavení a vztahy s Moldavskem a Ukrajinou, přičemž ekonomika regionu je pod silným tlakem.

Složitá minulost

Již pojmenování úzkého pruhu země ležícího na levém břehu řeky Dněstru odráží perspektivu, jak tuto oblast vnímáme. V českém jazyce je obvykle používán termín "Podněstří", což je překlad ruského výrazu "Приднестровье". Tento název odkazuje na geografickou polohu severovýchodně od Dněstru, což představuje pohled osoby přicházející z východu. Naproti tomu rumunsky mluvící populace využívá termín "Transnistria", což značí území "za" Dněstrem, jak je vnímáno z pozice někoho, kdo přichází ze západu. Toto pojmenování lze v češtině ekvivalentně vyjádřit jako "Zadněstersko".

Historie území podél řeky Dněstru sahá hluboko do minulosti. Během staletí se zde vystřídala řada vládců, včetně Římanů, Byzantinců, Mongolů v rámci Zlaté hordy, Benátčanů, Polsko-litevské unie a Turků. V roce 1792 Ruské impérium získalo jižní část dnešního Podněstří na úkor Osmanské říše a zbývající území o rok později během druhého dělení Polska. Vzhledem k poměrně sporadickému osídlení ruské úřady podporovaly imigraci nových kolonistů. Kromě etnických Rusů na začátku 19. století se v oblasti usadili také Moldavané a Rumuni, Ukrajinci, Poláci a Němci.

Po první světové válce se Podněstří stalo součástí Sovětského svazu, konkrétně Ukrajinské lidové republiky. Zbytek dnešního Moldavska (a celá Besarábie) náleželo Velkému Rumunsku (1918–1940). Od roku 1924 je Podněstří administrováno jako Moldavská autonomní sovětská socialistická republika. Sovětské vedení si od tohoto kroku slibovalo, že vytvořením nové svazové entity omezí inklinaci rumunsky mluvících Moldavanů k Rumunsku. Ve 30. letech 20. století zasáhl dnešní Podněstří hladomor, stejně jako celou Ukrajinu, což vedlo k masivní emigraci obyvatelstva přes Dněstr na západ do Rumunska.

Další vývoj oblasti zásadně ovlivnily události druhé světové války. Sovětský svaz na základě paktu Molotov-Ribbentrop v roce 1940 obsadil Besarábii (dnešní Moldavsko a Budžak u Černého moře) a Severní bukovinu na úkor Rumunského království a na anektovaném území zřídil Moldavskou sovětskou socialistickou republiku. Tehdejší vládce Rumunska Karel II. na nátlak Německa a Itálie nevzdoroval, jelikož státy Osy potřebovaly snadný přístup k rumunským naftovým polím. Během operace Barbarossa rumunské jednotky spolu s německou skupinou armád Jih znovudobily Besarábii a podílely se na válečných operacích na území SSSR. Po otočce válečného štěstí následoval protiútok Rudé armády, obsazení Severní Bukoviny a Besarábie Sověty a diplomatický obrat Rumunska, které se přidalo na stranu Spojenců a SSSR. Severní a jižní část Besarábie tak znovu připadla Sovětům, konkrétně Ukrajině a uprostřed byla obnovena Moldavská socialistická republika s Podněstřím jakožto integrální součástí svazové republiky. Spolu s tím došlo k etnické čistce německého obyvatelstva.

Poválečné období bylo charakteristické překotnou industrializací Podněstří a cílenou rusifikací oblasti. Moldavsko, jakožto „zahrada SSSR“, si uchovala spíše zemědělský charakter (zejména pěstování vinné révy a výroba vína), zatímco na levém břehu Dněstru vznikly ocelárny v Rîbnițe, textilní komplex Tirotext v hlavním městě Tiraspolu či největší elektrárna v Nistrovsci. Do Podněstří se také stěhovali kádři z celého Sovětského svazu, zejména etničtí Rusové (např. Igor Smirnov, viz níže) a také Ukrajinci. Podněstří bylo ekonomicky silnou oblastí Moldavska, kde se rusky (25,4 % obyvatel Podněstří) a ukrajinsky mluvící obyvatelé (28,3 %) koncentrují ve městech (hlavně Tiraspol, Bender a Rîbnița), naopak většina rumunsky mluvících Moldavanů (39,9 %) je rozeseta převážně po venkově.

Rozpad SSSR, stejně jako v jeho ostatních částech, vedl k oživení národnostních třenic. Úvahy Moldavska o nezávislosti a diskuze možného připojení Moldavska k Rumunsku využily prosovětské síly v Podněstří k vyhlášení vlastní nezávislosti na Kišiněvu dne 2. září 1990. Dne 27. srpna 1991 vyhlásil moldavský parlament nezávislost v rozsahu bývalé svazové republiky, tj. i s Podněstřím. Jednání mezi prosovětskými separatisty a vládou v Kišiněvě selhaly a následovala válka v Podněstří, která s různou

intenzitou trvala až do 21. června 1992. Během ozbrojených srážek mezi moldavskou armádou, policisty a dobrovolníky na jedné straně a separatisty na straně druhé neměla centrální moldavská vláda schopnost překročit Dněstr a separatisty porazit. Významnou pomoc separatistům totiž poskytla sovětská 14. gardová armáda dislokovaná v Tiraspolu, jejíž vojáci se s tichým souhlasem Moskvy přidali na stranu Podněstří. Vojenský pakt postupně přešel v politický a Podněstří, jakožto neuznaný stát, defacto tak může přežívat dodnes, a to hlavně díky přítomnosti několika tisíc ruských vojáků.

Oligarchicko-sovětský skanzen na Dněstru

Při pohledu na klíčové postavy podněsterské nezávislosti nacházíme několik zajímavých okolností. Ty se vyznačují symptomatikou, jež se objevuje i v dalších oblastech konfliktů, kde Rusko usiluje o obnovu své svrchovanosti. Dnes je Podněstří charakterizováno jako oligarchický pseudostát, který v ekonomické i politické rovině ovládá všeprostupující konglomerát Sheriff (Шериф). Vlastníkem firmy je jistý **Viktor Anatolievič Gušan**, oficiálně obchodník, neoficiálně vládce Podněstří a také bývalý důstojník KGB, který během kritických let 1990–1992 bojoval na straně separatistů. Nepřekvapí, že Gušan má ruské, ukrajinské i moldavské občanství.

Druhou důležitou postavou historie Podněstří je **Igor Nikolajevič Smirnov**, hlavní postava boje za nezávislost a také první prezident v letech 1991–2011. Rodák z druhé strany Sovětského svazu (Petropavlovsk-Kamčatskij) a etnický Rus se po vzoru svých rodičů stal oddaným stoupencem sovětského impéria a komunismu jako takového. Paradoxem dějin zůstane fakt, že v 60. letech pomáhal na Ukrajině budovat přehradu Kachovka, kterou později zničila právě invazní ruská vojska. Schopný organizátor ve svém životě rychle postupoval jak ve stranických, tak v ekonomických funkcích a na konci 80. let se stal ředitelem koncernu Elektromash v Tiraspolu. Odtud je to k postavení oficiálního vládce Podněstří už jen kousek. 2. září 1990 byla vyhlášena Podněsterská moldavská sovětská socialistická republika a Smirnov byl zvolen dočasným předsedou místního sovětu. Při srážkách s moldavskou armádou s pomocí dalších úspěšně vyjednal pomoc od sovětské armády. Těžké zbraně 14. gardové armády udělaly tečku za pokusy Kišiněva separatisty neutralizovat.

Následně Smirnov bez obtíží zvítězil ve čtyřech volbách (1991, 1996, 2001 a 2006) a stal se prezidentem státu, který nebyl uznán mezinárodní komunitou. Právě v roce 2006 nechal zorganizovat referendum v Podněstří, které rozhodlo, zda se vzbouřenecká oblast má reintegrovat do Moldavska (odmítnuto), či se v budoucnu přidat k Ruské federaci (přijato 98,07 % hlasujících; DSEDD 2024). Sám Smirnov během svých vystoupení snahu o připojení Podněstří k Rusku několikrát zopakoval. Jenže vztahy s Moskvou nejsou úplně ideální a po „ztrátě důvěry“ v roce 2011 prohrál volby a stáhl se do soukromí.

Posledním zajímavým jménem spojeným s Podněstřím je **Igor Girkin**, ruský nacionalista, válečný zločinec a bývalý příslušník KGB, který se podílel na ruských vojenských operacích v Republice Srbské, Čečensku, Gruzii, na východní Ukrajině, Krymu, a právě také v Podněstří, kde bojoval na straně separatistů. Právě koncentrace lidí, kteří mají blízko ke KGB a k silovým složkám Ruské federace, je v Podněstří téměř pravidlem.

Vztahy se sousedy a současná situace

Vztahy Podněstří s Moldavskem a Ukrajinou se za posledních 30 let značně proměnily. Ve zkratce můžeme říct, že povahu vztahů ovlivnila zahraničně-politická orientace vlád v Kišiněvě a Kyjevě. Vždy, když ve zmíněných státech byly u kormidla proruské síly (např. Viktor Janukovič na Ukrajině či Igor Dodon v Moldavsku), vztahy s Moskvou (a také s Podněstřím) se stávaly vřelejšími a obráceně.

Rusové, ale také Ukrajinci neměli žádný zájem na tom, aby Kišiněv v Podněstří uspěl. Například Ukrajina dlouhodobě ignorovala požadavky Moldavska, aby uzavřela společnou hranici s Podněstřím a dostala tak separatisty pod tlak. Jednání mezi zneprátenými stranami většinou skončilo na neochotě Ruské federace stáhnout svůj vojenský kontingent z Podněstří, ačkoliv se k tomu zavázalo v několika mezistátních smlouvách. Např. v roce 1994 jednání mezi Ruskem a Moldavskem počítalo se stažením vojsk, dohodu ale odmítla ruská Duma. Podobně skončila dohoda z roku 1998, kdy OBSE zorganizovalo jednání v Istanbulu. Dle dohody měly ruská vojska odejít na konci roku 2002, smlouva ale znovu narazila v ruském parlamentu.

Problém Podněstří charakterizuje to, že zde žije silná ruská, ale také ukrajinská menšina, která vidinu integrace Podněstří do Moldavska chápe jako ohrožení národní svébytnosti. To je však pouze krycí příběh a za vším musíme hledat snahu Kremlu a Vladimira Putina o restauraci sovětského impéria. Sovětské nostalgie a přítomnosti bývalých důstojníků KGB je Podněstří plné. Zajímavý je i narativ konfliktu. Celý spor je ruskými nacionalisty rámován jako souboj Slovanů (rozuměj Rusů) vůči cizím elementům (rumunsky mluvícím Moldavanům) a ochrana ruské, potažmo sovětské sféry vlivu za každou cenu. Podobný scénář – vyfabulované utlačování ruské diaspory a pozdější vojenský zásah Ruské federace vůči domnělým utlačovatelům – jsme v minulosti v postsovětském prostoru viděli několikrát. Ať zmíníme případ Gruzie a jejích vzbouřeckých republik Abcházie a Jižní Osetie (rok 2008), invazi na Krym (2014), podporu separatistů na východní Ukrajině (2014–dodnes) a Rusko-ukrajinskou válku (2022–dodnes).

V současné době je Podněstří považováno za moldavské území okupované Ruskou federací, k čemuž se váže i rezoluce OSN z roku 2018 (OSN 2018). Zhoršení pozice Podněstří samozřejmě přinesla válka na Ukrajině, která odstartovala obsazením Krymu a částí Donbasu v roce 2014. Konflikt definitivně rozbil dosavadní úzkou spolupráci Rusů a Ukrajinců proti Kišiněvu a dostala separatisty pod tlak. Zásadní obrat nastal po invazi Ruské federace na Ukrajinu v březnu 2022, kdy ukrajinská strana zcela uzavřela podněstersko-ukrajinskou hranici, což udělalo separatisty zcela ekonomicky závislé na vůli Kišiněva. Všechno vyvážené zboží musí být procleno moldavskou stranou, aby mohlo být vyváženo do zahraničí, na čemž jsou separatisté a celá ekonomika Podněstří kriticky závislí (Edwards et al. 2024). Ukrajina také několikrát pohrozila, že „problém Podněstří“ může vyřešit silou, ale záleží na vůli Moldavska. Druhou okolností byla anexe obsazeného ukrajinského území Doněcké, Luhanské, Záporožské a Chersonské oblasti, ke které Rusko přistoupilo 30. září 2022 (ČTK 2022). Třetí důležitá okolnost nastala 21. února 2023, kdy ruský prezident Vladimir Putin odvolal deklaraci závazku Ruska k moldavské suverenitě v kontextu konfliktu v Podněstří (Michálek 2023).

Ve světle těchto událostí dne 28. února 2024 celkem 620 představitelů Podněstří přijalo rezoluci, která žádá ruskou Dumu a Radu federace o ochranu proti Moldavsku a obviňuje ho z ekonomického nátlaku. Důvodem mají být nová celní omezení a daně, které Kišiněv po Podněstří vyžaduje. Rezoluce rovněž vyzývá OBSE, EU, USA, OSN a Radu Evropy, aby se situací zabývaly. Současný prezident Podněstří Vadim Nikolajevič Krasnoselskij ve svém projevu uvedl, že obyvatelstvo regionu (tj. Rusové) je vystaveno genocidě (Новости Приднестровья 2024). Složitost situace dokládá fakt, že jeden ze zúčastněných řečníků, ministr zahraničních věcí Podněstří Vitali Ignatiev, ve svém ukrajinsky předneseném projevu kritizoval Moldavsko za zákon, který postihuje separatistické aktivity (TASS 2024).

Závěr

V Podněstří se hraje o hodně. Válka na Ukrajině znemožnila dosavadní ekonomickou existenci Podněstří, a sama Ukrajina již nehodlá spolupracovat s režimem, který ovládají bývalí příslušníci KGB a mají velmi dobré vztahy s Vladimírem Putinem. Zda Rusko v Podněstří chystá podobný scénář jako v Gruzii či na východní Ukrajině, je otázkou. Rusko sice disponuje v Tiraspolu kontingentem zhruba 1500 vojáků, ale vzhledem k situaci na Ukrajině by Moskva pravděpodobně nebyla schopna separatistům účinně pomoci. To je nejspíš důvod, proč se představitelé Podněstří v rezoluci neodvolávají přímo na Vladimíra Putina, ale k zásahu proti Moldavsku vyzývají i EU nebo třeba USA. Zda Moldávie konečně dostane Podněstří pod kontrolu, záleží na několika faktorech:

- 1) odhodlání Kišiněva odstranit dlouhotrvající problém ekonomicky důležité části země,
- 2) neústupnosti Kyjeva, který aktuálně znemožňuje Podněstří ekonomicky fungovat jako dosud,
- 3) či na plánech Moskvy a její ochotě hájit sovětský skanzen i přes fakt, že ruské jednotky na východní Ukrajině od Tiraspolu dělí 1500 kilometrů nepřátelského území a případná intervence by znamenala nebezpečí eskalace konfliktu s Rumunskem – členem NATO.

To vše jsou okolnosti, které rozhodnou o osudu této nikým neuznané země na východě Evropy.

Zdroje

- ČTK. (2022). Svět odsuzuje vyhlášení ruské anexe části Ukrajiny. USA uvalily nové sankce. Denik.cz.
https://www.denik.cz/ze_sveta/reakce-na-ruskou-anexi-casti-ukrajiny-20220930.html
- Database and Search Engine for Direct Democracy. (2024). Transnistrische Moldawische Republik (Moldawien), 17. September 2006: Unabhängigkeitskurs und Beitritt zu Russland. DSEDD.
<https://www.sudd.ch/event.php?id=md012006>
- Edwards, Ch., Gigova, R., & Chernova, A. (2024). A breakaway region in Europe is asking Russia for protection. Here's what to know. CNN.
<https://edition.cnn.com/2024/02/28/europe/transnistria-russia-protection-moldova-intl/index.html>
- Michálek, M. (2023). Putin odvolal dekret zajišťující suverenitu Moldavska v Podněstří. Seznam Zprávy.
<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-putin-odvolal-dekret-zajistujici-suverenitu-moldavska-v-podnestri-226267>
Новости Приднестровья. (2024). Выступление Президента ПМР Вадима Красносельского на VII Съезде народных депутатов всех уровней.
<https://novostipmr.com/ru/news/24-02-28/vystuplenie-prezidenta-pmr-vadima-kranoselskogo-na-vii-sezde>
- United Nations. (2018). Complete and unconditional withdrawal of foreign military forces from the territory of the Republic of Moldova: Resolution. 72nd session of the United Nations General Assembly. <https://digitallibrary.un.org/record/1632767>
TASS. (2024). Transnistria hopes for diplomatic support from Russia in settling relations with Moldova. TASS.
<https://tass.com/world/1753015>

Autor

KAREL SÁL

Analytik

Karel Sál vystudoval politologii na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, kde v roce 2016 obhájil disertační práci s názvem Demokracie v krizi nezájmu: účinky využití internetových voleb ve volebním procesu vybraných zemí. Odborně se zabývá problematikou e-Governmentu, internetovými volbami a informační svobodou. Je autorem několika odborných článků, vystupuje na mezinárodních konferencích a je zakladatelem a editorem think-tanku e-politics.cz.

Vydavatel

INSTITUT PRO POLITIKU A SPOLEČNOST

Posláním Institutu je zkvalitňování českého politického a veřejného prostředí prostřednictvím profesionální a otevřené diskuse a vytvoření živé platformy, která pojmenovává zásadní problémy, vypracovává jejich analýzy a nabízí recepty pro jejich řešení formou spolupráce expertů a politiků, mezinárodních konferencí, seminářů, veřejných diskuzí, politických a společenských analýz dostupných celé české společnosti. Jsme přesvědčeni, že otevřená odborná diskuse a poznání podstaty a příčin jednotlivých problémů jsou nutným předpokladem jakéhokoli úspěšného řešení problémů současné společnosti.

Martinská 2, 110 00 Praha 1

+420 602 502 674

www.politikaspolecnost.cz

office@politikaspolecnost.cz